

12. Jürgen Habermas zur Ukraine. Krieg und Empörung (Schriller Ton, moralische Erpressung: Zum Meinungskampf zwischen ehemaligen Pazifisten, einer schockierten Öffentlichkeit und einem abwägenden Bundeskanzler nach dem Überfall auf die Ukraine). *Süddeutsche Zeitung*. 2022. 28 April. URL: <https://www.sueddeutsche.de/projekte/artikel/kultur/das-dilemma-des-westens-juergen-habermas-zum-krieg-in-der-ukraine-e068321/?reduced=true>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-490-0-20>

THE ROLE OF IMAGINATION IN THE PROCESS OF BUILDING A HUMANISTIC SOCIETY

РОЛЬ УЯВИ В ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ ГУМАНІСТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Dresviannikova N. A.

*PhD student at the Department
of Philosophy
Ukrainian State University
Mykhailo Drahomanov State University
Kyiv, Ukraine*

Дресвяннікова Н. А.

*аспірантка кафедри філософії
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Класичний підхід до визначення уяви як стихійного творення образів залишає поза увагою змістовні і ціннісні характеристики цього феномену. Сучасні дослідники здатні побачити гуманістичний потенціал уяви як її вищій ціннісний прояв. Тут нас цікавить не лише особистісна значущість уяви, а й її суспільна користь, її використання для створення моделі суспільства, в якому органічно захищені права людини. Соціальну здатність уяви підкреслює іспанський дослідник Х. Монфорте з університету Валенсії, який у роботі «Наративна уява після постгуманізму» приходить до висновків, що матеріальне і нематеріальне в феномені уяви є відносним, адже «історії вбудовані в матеріальний світ; вони приймають форму повсякденних предметів... Ці матеріальні сутності можна вважати матеріалізованими історіями» [7, с. 50–52]. Автор зазначає, що матеріал не може бути відокремлений від мови і визначає уяву як переплетіння матеріального і семантичного і врешті рещт робить висновок, що уява стосується і впливає не лише на окрему людину, а й на багатьох людей. Більше того, з його точки

зору уява є містком, «сполучною тканиною» між матеріальним і нематеріальним: почуттями, людьми, речами, історіями.

Ця ідея цікаво корелює з теорію метаантропології українського філософа Н. Хамітова і підходів його наукової школи. Метаантропологія дозволяє розглянути уяву людини через три екзистенціальні виміри: буденний, граничний і метаграничний і зрозуміти вектор буттєвих прагнень людини [6].

Людина буденного буття нездатна протистояти маніпуляціям, які стають особливо потужними в умовах неототалітаризму. Вводячи цей термін, Н. Хамітов визначає неототалітаризм як різновид тоталітаризму, що «...маніпулює масовою свідомістю у соціальних мережах Інтернету, створюючи видимість активних громадських обговорень значущих питань та подаючи себе гіпердемократичною системою» [5, с. 5]. Це відбувається тому, що людина буденності шукає прості відповіді на складні запитання; саме тому виникає утопічна свідомість, яка може зробити з людини фанатика, але частіше формуються конформісти. Фанатики і конформісти залишаються такими при зміні будь-яких ідеологічних наративів. Люди метаграничного буття є органічними носіями нового гуманізму, що дає можливість у просторі союзів країн протистояти неототалітаризму. [6, с. 24–34]. За визначенням Н. Хамітова, новий гуманізм – це «..не лише співчуття до Іншого, а й розуміння Іншого, більше того, це гуманізм консолідації і співтворчості з Іншим...» [4, с. 38–49]. В такому розумінні новий гуманізм передбачає не лише усвідомлення, а і активні дії, більше того, співдію і співтворчість с Іншим. Спільна дія й спільна творчість, в свою чергу, вимагає від нас стати Іншим, уявити, як думає, що відчуває Інший та що є мотивацією Іншого.

Уява найбільше проявляється саме у метаграничному бутті людини, адже уява пов'язується з творчістю та цілісністю особистості через поєднання душевного і духовного [6, с. 36].

Отож якщо виходити з припущення, що образ, зображення є одиницею уяви, то першочерговим в уяві є візуальне начало. В англійській мові простіше довести їх зв'язок, адже «образ, зображення, картинка» image, а «уява» – то imagination, тобто вони однокореневі і «уява» походить, має в основі саме «образ, зображення, картинка». Припустимо, що уява може подолати розрив між образами та ідеями. Отже, уявляючи суспільство, яке відрізняється від того, в якому ми зараз живемо, ми можемо почати кидати виклик існуючим процедурам і працювати над створенням кращого суспільства, так само як і використовуючи здатність уяви створювати нові правила, нову поведінку, будувати нові моделі та обробляти інформацію.

Поняття образу в філософії обговорюється в різних контекстах, включаючи ментальні образи людської свідомості. Ментальний образ стосується досвіду створення образів у свідомості, має вирішальну роль у сприйнятті, пам'яті, мові, бажаннях. Врешті-решт, в історії філософії термін «уява» використовувався і для позначення феномену ментального образу (Т. Гоббс, емпірики і ідеалісти). Але є і особливості, що дозволяють відокремити образ, уяву від ментального образу. На противагу уяві і образу, ментальний образ розглядається як мимовільний, недобровільний акт свідомості, прикладом якого може бути флешбек, або надокучлива мелодія «в голові», якої важко позбутись [8, с. 266–282].

Образи і уява, що їх породжує, є основою нашої взаємодії з творами мистецтва і впливу цих творів на наше життя. Не можна не погодитися з думкою української філософині С. Крилової: «Краса людини як фундаментальна категорія естетики та етики виявляється насамперед у дійсному творі мистецтва» [3, с. 170].

Згідно з концепцією С. Крилової, ми сприймаємо красу не тільки з естетичної точки зору через образ, зображення, уяву, а й як інструмент подолання соціальних проблем, зокрема такої актуальної для сучасності як неототалітаризм. Моральна краса людини – краса світогляду, відносин і вчинків – здатна породжувати справжній гуманізм. Краса світогляду – це рух від буденного до граничного буття в контексті метаантропології, краса вчинку – це можливість особистості, вільної людини вільно обирати моральну дію (вибір між добром і злом, етична проблема), а краса відносин – це суб'єкт – суб'єктне ставлення, обмін красивими вчинками і подолання жалості до себе, ресентименту. І саме через бажання допомагати людям, щедрість і відкритість з'являється моральна краса, що породжує гуманізм [3, с. 173–174].

Творча уява є основою естетичної теорії за Кантом. Як стверджує український науковець Д. Говорун, саме естетичні почуття протиставляються інтересам користі і підкреслюють, визначають духовну потребу. Духовна потреба в розумінні Д. Говоруна визначає цінність об'єкту самим фактом свого існування і повертається до Кантівської «доцільності без мети» [1, с. 4–9].

Н. Хамітов вважає, що саме людські характеристики духовності (здатність до творчості) і душевності (здатність до любові) [7, 172 с.] складають цілісність особистості, і далі розгортає думку, що цілісні особистості створюють цілісні андрогін пари, що впливають на атмосферу в суспільстві і породжують толерантність – практику мультикультуралізму. [6, с. 53].

На думку дослідниці уяви, філософа С. Рітовської, зображення більше не є просто ілюстрацією; вони стали важливим доказовим

інструментом і способом передачі інформації на власних умовах [8, с. 1–12]. Виходячи з цього, уява може уніфікувати термінологію та зміст, акцент інформації, що передається. Тобто, враховуючи, що уява – це середовище, в якому думка та образи вкладаються у свідомості, щоб сформуванати концепцію або систему навіть того, чого ще не існує в реальності, то уяву можна розглядати як спосіб створення ментальних моделей гуманістичного суспільства, які ще не існують.

Уява розглядається як створення чогось нового, здатність комбінувати, обробляти та створювати нові уявлення та нову поведінку. Про це йдеться і в статті Г. Ільїної: «Візуальна здатність уявлення поєднана з тілесністю, що розширює пізнавальні можливості людини» і далі – «Уявляти означає бачити світ очима іншого, що стає умовою створення нового, іншого ментального простору. Побачений людиною світ стає частиною її особистості, відкриваючи горизонти для розвитку мислення візуального». [2, с. 69–78]. Тому уяву можна розглядати як спосіб створення нових моделей гуманістичного суспільства, не обмежених існуючими соціальними нормами і структурами.

Таким чином, уява може бути використана для створення ментальних моделей гуманістичного суспільства, подолання розриву між образами та ідеями, кидання виклику соціальним нормам і структурам, розвитку креативності та натхнення для створення кращого суспільства.

Література:

1. Говорун Д. Творча уява в естетичній теорії Канта. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси. 2011. С. 4–9.
2. Ільїна Г. В. Концепт «уяви» в процесах формування візуального мислення. *Освітній дискурс. Гуманітарні науки*. 2018. Вип. 6. С. 69–78.
3. Крилова С. А. Краса людини в життєвих практиках культури. *Досвід соціальної та культурної метаантропології і андрогін-аналізу* : монографія. Видання 2-ге, перероблене і доповнене. К. : КНТ, 2019. 563 с.
4. Пирожков, С. І., Хамітов, Н. В. (2022). Війна і мир в Україні: шляхи до реальної перемоги і розвитку. *Вісник НАН України*. (9), 38–49. URL: <https://doi.org/10.15407/visn2022.09.038> (дата звернення 12.12.2023).
5. Хамітов Н. В. Війна в Україні і новий гуманізм: Давид проти Голіафа. Частина 2. *Освіта і суспільство*. 2022. № 6–7. С. 5.

6. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. Видання 5-е, виправлене і доповнене. К. : КНТ, 2023. 405 с.

7. Monforte J., Narrative imagination after posthumanism Atkinson, R. and Goodley, D., eds. . *Humanity under duress. Multitude Press*, Sheffield. 2020. С. 71.

8. Ristovska, S. & Price, M. Images and Human Rights. *Visual Imagery and Human Rights Practice*. 2018. URL: DOI:10.1007/978-3-319-75987-6 (дата звернення 12.12.2023).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-490-0-21>

VIOLENCE AND WAR AS PHENOMENA OF MODERN SOCIETY

НАСИЛЛЯ І ВІЙНА ЯК ФЕНОМЕНИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Pavlov V. L.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department
of Philosophy
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State
University*

Павлов В. Л.

*кандидат філософських наук,
доцент,
професор кафедри філософії
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова*

Pavlov Yu. V.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Philosophy and Methodology
of Science
Taras Shevchenko Kyiv National
University*

Павлов Ю. В.

*кандидат філософських наук,
доцент,
доцент кафедри філософії
і методології науки
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

Turchyn M. Ya.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Philosophy
Kyiv National University
of Construction and Architecture
Kyiv, Ukraine*

Турчин М. Я.

*кандидат філософських наук,
доцент,
доцент кафедри філософії
Київський національний університет
будівництва і архітектури
м. Київ, Україна*